

Prof. dr hab. ELŻBIETA PYZA
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
Członek korespondent PAU

KILKA UWAG NA TEMAT SPOSOBU OCENY DZIAŁALNOŚCI NAUKOWEJ

Poniższe uwagi powstały w wyniku doświadczeń zgromadzonych w czasie prac w panelach ekspertów oraz przygotowywania recenzji projektów krajowych i europejskich (granty DFG i EU). Ze względu na właściwą dystrybucję środków finansowych w nauce, ocena zarówno jednostek, jak i czasopism czy pracowników naukowych jest koniecznością, chociaż jest czasochłonna i kosztowna, a jej wynik nigdy nie zadowoli wszystkich zainteresowanych. Aby ocena została jak najlepiej przeprowadzona, należy tak zróżnicować kryteria, by były one adekwatne dla danej dziedziny i ustalone przez specjalistów tej dziedziny. Najlepszą metodą ewaluacji osiągnięć naukowych jest ocena dwustopniowa, dokonywana przez uznanych ekspertów, a składająca się z oceny parametrycznej i *peer review*. Niestety, ocena *peer review* ze względu na koszty nie może być przeprowadzana podczas kategoryzacji jednostek naukowych, ale łącznie z oceną parametryczną powinna być stosowana w odniesieniu do pracowników naukowych.

Ocena parametryczna jednostek naukowych

Z uwagi na wciąż skromne środki przeznaczane na działalność naukową ocena parametryczna jednostek powinna doprowadzić do zróżnicowania ich finansowania. Taki powinien być jej cel i mam nadzieję, że zostanie on zrealizowany.

W ostatniej ocenie pod uwagę brane były cztery kryteria, jednak ze względu na ich różne znaczenie, kryterium pierwsze, tj. dorobek naukowy jednostki, zyskało wagę najwyższą. Ocenę parametryczną jednostek należałoby zmodyfikować, biorąc pod uwagę tylko dwa kryteria – dorobek naukowy

jednostek oraz inne osiągnięcia, wykazane przez daną jednostkę. Ranking jednostek odzwierciedlałby w takim przypadku działalność naukową jednostki, tj. liczbę i jakość publikacji. Ponadto jednostki powinny podlegać kategoryzacji (parametryzacji) w możliwie jednolitych grupach wspólnej oceny (GWO), w zależności od specjalności naukowej oraz liczby zatrudnionych pracowników. Jednostki prowadzące badania w kilku dziedzinach nie powinny być oceniane wspólnie z tymi, które specjalizują się w jednej, lecz w grupie jednostek o podobnej strukturze, np. wydziały biotechnologiczne nie powinny być oceniane razem z wydziałami przyrodniczymi, składającymi się z wielu instytutów o różnej specjalności.

Kategoryzacja jednostek, będąca wynikiem oceny parametrycznej, powinna prowadzić do zróżnicowania finansowania i w konsekwencji do likwidacji najsłabszych z nich. Ocena jednostek naukowo-dydaktycznych, takich jak wydziały szkół wyższych, powinna prowadzić do podziału na jednostki zajmujące się wyłącznie kształceniem studentów oraz takie, w których prowadzi się zarówno badania naukowe, jak i dydaktykę.

Ocena czasopism naukowych

Przyznawanie punktów międzynarodowym czasopismom naukowym jest działaniem zbędnym podczas oceny pracowników naukowych, ale ułatwia ocenę dorobku jednostek naukowych. Jednak w punktacji czasopism międzynarodowych ważny jest nie tylko IF danego czasopisma, ale też jego specjalizacja. Może się však zdarzyć, że najlepsze prace z danej dziedziny będą publikowane w wysoce specjalistycznych czasopismach, których IF jest niższy niż czasopism publikujących prace z różnych dziedzin oraz prace przeglądowe. Przyznawanie punktów czasopismom naukowym powinno odbywać się w porozumieniu ze specjalistami z danej dziedziny, mogącymi określić, które czasopisma są najważniejsze i najbardziej prestiżowe, a które reprezentują niski poziom. W przypadku czasopism polskich, ich poziom naukowy powinien podlegać okresowej ocenie. Wyłącznie czasopisma, które mają zasięg nie tylko krajowy, reprezentują wysoki poziom naukowy i publikują dobre prace autorów krajowych i zagranicznych, powinny otrzymać pozytywną ocenę i finansowanie gwarantujące utrzymanie się na rynku wydawniczym. Ocena czasopisma nie powinna być tylko sumą punktów za poszczególne kryteria, ale zawierać opinię na temat specjalizacji, zasięgu i znaczenia danego czasopisma dla środowiska naukowego czy dla społeczeństwa. W Polsce wydawanych jest zbyt wiele czasopism naukowych, publikujących nie najlepsze prace. Wśród polskich czasopism warto dofinansowania

są takie, które publikują prace przeglądowe i popularnonaukowe w języku polskim, gdyż mają one znaczenie dla popularyzacji nauki oraz kształcenia młodych kadr.

Ocena pracowników naukowych

Ocena pracowników nauki powinna obejmować osiągnięcia naukowe, a niekoniecznie liczbę publikacji i IF czasopism, w których te prace się ukazały. Nie ma wątpliwości, że naukowcy mający na swoim koncie znaczące odkrycia publikują w dobrych czasopismach naukowych z wysokim IF. Należy jednak zwrócić uwagę na badania w dziedzinach niszowych, także wieloletnie oraz takie, które wyprzedzają obecne poglądy. Wyniki takich specjalistycznych badań, zwłaszcza te, które wskazują na nowe zjawiska albo przeczą powszechnie uznanym poglądom, ale pod względem metodycznym i merytorycznym stoją na wysokim poziomie, nie są publikowane w czasopismach o najwyższym IF. Takie właśnie wyniki i osiągnięcia powinny być brane pod uwagę w indywidualnej ocenie pracowników naukowych. Na podstawie dostępnych baz danych łatwo ocenić, czy dany naukowiec prowadzi badania unikatowe, czy też badania z głównego nurtu o małym znaczeniu dla postępu naukowego.

Przy indywidualnej ocenie naukowej pracownika ważna jest również jego działalność na rzecz nauki w kraju i za granicą, kształcenie młodych kadr oraz popularyzacja nauki w społeczeństwie. Ważnym aspektem jest także inna działalność, taka jak tworzenie nowych pracowni, zespołów, wprowadzanie nowych technik i metod badawczych oraz współpraca naukowa.

Wprowadzenie oceny parametrycznej jednostek naukowych i pracowników działa pozytywnie, skutkuje bowiem zwiększeniem liczby publikacji ogłaszanych w dobrych czasopismach naukowych. Jednak presja publikowania może doprowadzić do produkcji prac przyczynkowych, dzielenia jednej pracy na kilka mniejszych i innych nieetycznych praktyk. Liczba publikacji, IF czasopism, w których te publikacje zostały zamieszczone, oraz indeks H, stosowane obecnie do oceny pracownika, pozwalają na ocenę parametryczną, ale nic nie mówią o jego osiągnięciach naukowych i wkładzie w rozwój danej dziedziny nauki.

Pomimo stosowania coraz bardziej skomplikowanych systemów oceny parametrycznej jednostek naukowych powszechnie wiadomo, które z nich należą do najlepszych w kraju, regionie itd. Ocena może jednak posłużyć – i taki powinien być jej cel – do właściwego podziału środków finansowych między jednostki naukowe oraz nagradzania najlepszych pracow-

ników przez dodatki do wynagrodzenia. Pozycja jednostki naukowej czy naukowca na liście rankingowej nie powinna być jedyną formą wyróżnienia. Dodatkowe środki finansowe np. dla 10% najlepszych jednostek i ich pracowników będą działać stymulująco i nie spowodują wykluczenia unikatowych badań z głównego nurtu.